

**T.C.
MİLLİ EĞİTİM BAKANLIĞI**

ÇOCUK GELİŞİMİ VE EĞİTİMİ

AHLAK GELİŞİMİ

Ankara, 2013

-
- Bu modül, mesleki ve teknik eğitim okul/kurumlarında uygulanan Çerçeve Öğretim Programlarında yer alan yeterlikleri kazandırmaya yönelik olarak öğrencilere rehberlik etmek amacıyla hazırlanmış bireysel öğrenme materyalidir.
 - Millî Eğitim Bakanlığınca ücretsiz olarak verilmiştir.
 - **PARA İLE SATILMAZ.**

İÇİNDEKİLER

AÇIKLAMALAR	ii
GİRİŞ	1
ÖĞRENME FAALİYETİ-1	3
1. AHLAK GELİŞİMİ	3
1.1. Tanımı ve Önemi	3
1.2. Ahlak Gelişimi İle İlgili Kavramlar	4
1.2.1. Ahlak	4
1.2.2. Törel Davranış	5
1.2.3. Bencillik.....	5
1.2.4. Öykünme	6
1.2.5. Vicdan.....	6
1.2.6. Özgecilik.....	7
1.3. Ahlak Gelişim Kuramları.....	8
1.3.1. Dewey’e Göre Ahlak Gelişim Kuramı	8
1.3.2. Piaget’ye Göre Ahlak Gelişimi.....	9
1.3.2. Benmerkezcil Dönem (2-7 Yaş).....	10
1.3.3. Kohlberg’e Göre Ahlak Gelişim Kuramı.....	13
1.3.4. Gilligan’a Göre Ahlak Gelişimi.....	17
1.3.5. Psikanalitik Kurama Göre Ahlak Gelişimi	17
1.3.6. Davranışçı Kurama Göre Ahlak Gelişimi.....	18
1.3.7. Toplumsal Öğrenme Kuramına Göre Ahlak Gelişimi	18
1.4. Ahlak Gelişiminin Diğer Gelişim Alanlarıyla İlişkisi	20
UYGULAMA FAALİYETİ	21
ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME	23
ÖĞRENME FAALİYETİ-2.....	25
2. AHLAK GELİŞİMİNİ desteklemeye yönelik ETKİNLİKLER.....	25
2.1. Ahlak Gelişimini Desteklemeye Yönelik Etkinlikler.....	25
2.2. Ahlak Gelişimini Desteklemeye Yönelik Materyaller	29
2.3. Ahlak Gelişimine Uygun Etkinlik Planlama.....	29
UYGULAMA FAALİYETİ	31
ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME	33
MODÜL DEĞERLENDİRME	34
CEVAP ANAHTARLARI.....	36
KAYNAKÇA	38

AÇIKLAMALAR

ALAN	Çocuk Gelişimi ve Eğitimi
DAL/MESLEK	Erken Çocuklukta Öğretmen Yardımcısı
MODÜLÜN ADI	Ahlak Gelişimi
MODÜLÜN TANIMI	Çocukların ahlak gelişimi özelliklerini tanıtan ve çocukların yaş gruplarına göre ahlak gelişimi özelliklerine uygun etkinlik seçmeyi ve araç gereç hazırlamayı içeren öğrenme materyalidir.
SÜRE	40/16
ÖN KOŞUL	Birey gelişimi modülünü başarmış olmak
YETERLİK	Ahlak gelişimine uygun etkinlik hazırlamak
MODÜLÜN AMACI	Genel Amaç Uygun ortam sağlandığında bireyin ahlak gelişimi özelliklerine uygun etkinlik seçebileceksiniz. Amaçlar 1. Bireyin ahlak gelişimine uygun etkinlik seçebileceksiniz. 2. Bireyin ahlak gelişim özelliklerine uygun materyal hazırlayabileceksiniz.
EĞİTİM ÖĞRETİM ORTAMLARI VE DONANIM	Ortam: Sınıf, Erken Çocukluk Eğitim Kurumları, Özel Eğitim Kurumları, Rehberlik Araştırma Merkezleri, özel ve kamu kurum ve kuruluşlarında bulunan eğitim odaları... Donanım: Kaynak kitaplar, bilgisayar, projeksiyon, fotoğraflar, afiş, broşür, dergiler, uyarıcı pano, tepegöz, asetat, CD, VCD, bilgisayar donanımları, VCD, DVD, televizyon vb.
ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME	Modülün içinde yer alan her faaliyetten sonra, verilen ölçme araçlarıyla kazandığınız bilgileri ölçerek, kendi kendinizi değerlendireceksiniz. Öğretmen, modül sonunda size ölçme aracı (test, çoktan seçmeli, doğru yanlış vb.) uygulayarak modül uygulamaları ile kazandığınız bilgileri ölçecek ve değerlendirecektir.

GİRİŞ

Sevgili Öğrenci,

Ahlak gelişimi; bireyin toplumun değer yargılarını kazanarak içinde bulunduğu çevreye uyumunu, kendi ilke ve değer yargılarını oluşturmasını amaçlar. Birey, bu değerler sistemini dönemler içinde geliştirmektedir. Ahlak gelişimi üzerine Piaget ve Kohlberg başta olmak üzere Gilligan gibi bir çok bilim adamı çalışmalar yürütmüştür. Piaget, ahlak gelişim kuramına göre, ahlak gelişim aşamalarının altı yaştan sonra, Kohlberg ilk yaşta başladığını belirtirken, Gilligan ise ahlak gelişimini genel olarak ahlak sevgisine göre ele almıştır. Genel olarak ifade edilirse ahlak gelişimi çok erken yaşlarda, çocuğun yakın çevresindeki ilk ilişkileri sonucu başlar. Çevreden gelen tepkilerle belirlenen davranışlara ilişkin ilk izlenimler ve bilgiler giderek ahlaki davranışlara ve ahlak kurallarına temel olur. Bu nedenle çocuğun okul öncesi dönemde içinde yetiştiği, kendisine model oluşturan yakın çevresindeki kişilerin tutum ve davranışları ahlak gelişimi açısından büyük önem taşımaktadır.

Okul öncesi eğitim kurumları yakından incelendiğinde; ahlak gelişimini desteklemeye ilişkin bilgiye gereksinim duyulmaktadır. Çocukların kişiliklerinin hızla şekillendiği bu kritik dönemde, içinde buldukları çevrenin kuralları ve toplum yaşamının inceliklerini, kendilerinin olduğu kadar diğer bireylerin de çıkarları, hak ve özgürlükleri doğrultusunda öğrenmelerine yardımcı olmaktadır. Çocuğun karşılaştığı durumlar karşısında nasıl davranacağına, büyük ölçüde çocuğa sağlanan sosyal öğrenme yaşantıları ve örnek olarak gördüğü modeller ile kazandığı ahlaki değerleri etkili olur. Toplumun mutluluğu, toplumda adalet ve eşitliğin sağlanması amacı ile, toplumun her kesiminde ahlak kuralları ve ahlak eğitimi gerçekleştirilmelidir.

Bu modülde çocukların ahlak gelişimi özelliklerini öğrenerek çocukların bu alandaki gelişimlerine etkin olarak yardım edebileceksiniz. Ahlak gelişimiyle ilgili verilen örnek etkinlik ve araç gereç rehberliğinde, siz de uygun etkinlik seçerek ve yaratıcılığınızı kullanarak özgün araç gereç hazırlayabilmek için yeni bilgi ve beceriler kazanacaksınız.

ÖĞRENME FAALİYETİ-1

AMAÇ

Öğrenme faaliyetinde kazandırılacak bilgi ve beceriler doğrultusunda uygun ortam sağlandığında bireyin ahlak gelişim özelliklerine uygun etkinlik seçebileceksiniz.

ARAŞTIRMA

- Kaynaklardan ahlak gelişimin tanımı, önemi, ahlak gelişimi ile ilgili kavramları, Piaget ve Kohlberg'in ahlak gelişimi ile ilgili kuram ve dönemlerini araştırarak bilgi toplayınız, rapor hâline getirip sınıfta arkadaşlarınızla tartışınız.
- Erken çocukluk kurumlarında ahlak gelişimini destekleyici etkinlikleri (dramatizasyon, hikâye tamamlama, oyun vb.) gözlemleyiniz ve fotoğraflarını çekerek dosyalayınız. Sınıfta bu bilgileri sunarak arkadaşlarınızla paylaşınız.

1. AHLAK GELİŞİMİ

1.1. Tanımı ve Önemi

Ahlak gelişimi; bireyin toplumun değer yargılarını benimseyerek içinde bulunduğu çevreye uyum sağlamasını ve kendi ilke ile değer yargılarını oluşturmasını amaçlayan bir süreç olarak tanımlanır. Bireyin doğuştan getirdiği gizli güçlerin etkisi ile toplumda var olan iyi-kötü ya da doğru-yanlış kavramlarının inanç, huy, tutum, alışkanlık, âdet, gelenek, görenek gibi manevi değerleri oluşturan değerlerin tümüdür.

Ahlak gelişiminin birincil hedefi, bireyin evrensel ilkeler, doğru-yanlış, hak ve adalet kavramları doğrultusunda kendi doğrularını ve ilkelerini geliştirmesidir.

Çevreden gelen tepkilerle belirlenen davranışlara ilişkin izlenim ve bilgiler ahlaki davranışlara ve ahlak kurallarına temel olur.

İnsanlar, ahlak kurallarını bilmesine karşın bu kurallara uymakta güçlük çeker. Bu nedenle çocukların ahlak gelişiminde dikkat edilecek en önemli nokta; küçük yaştan başlayarak ahlak kurallarına inanmalarını, bunlara karşı olumlu bir tavır geliştirmelerini ve bunları uygulama alışkanlığını kazanmalarını sağlamaktır. Her toplumun kendine özgü ahlak kuralları vardır. Her birey, küçük yaştan başlayarak içinde büyüdüğü toplumun ahlak kurallarına göre iyi ve doğru sayılan davranışları yapmayı öğrenir.

Çocuk ahlak kurallarını, öncelikle anne, baba ve yakın çevresiyle olan ilişkilerinden öğrenir. Çocuğa iyi davranışın neden iyi, kötü davranışın da neden kötü olduğu açıklanmalıdır. Çocuk büyüdükçe diğere bireylerin duygularını ve toplum kurallarını anlama yeteneğini geliştirir.

Toplum farkı olmadan, tüm dünyanın kabul ettiğı ortak ahlak kuralları, evrensel değerlerdir. Yani din, ırk, ülke farkı tanımazlar. Sevgi, yardımlaşma, doğruluk, dürüstlük, insan severlik, acıma gibi duygular ve davranışlar her toplumda geçerli olan evrensel değerlerdir.

Her bireyin, kendi toplumunun kurallarına ve evrensel değerlere uygun yetiştirilmesi gerekir. Ahlak gelişiminin en üst düzeyi ise kendi toplum kurallarına ve evrensel değerlere uygun, ancak bağımsız olarak doğru karar verme ve buna uygun davranış sergileme yeteneğidir.



Resim 1.1: Ahlak gelişiminin en üst düzeyi, kendi toplum kurallarına ve evrensel değerlere uygun, ancak bağımsız olarak uygun davranış sergileme yeteneğı

1.2. Ahlak Gelişimi İle İlgili Kavramlar

Ahlak gelişimini daha iyi anlaşılabilmesi için ahlak gelişim ile ilgili kavramların ele alınması önemlidir. Bu kavramlar arasında ahlak, törel davranış, bencillik, öykünmecilik, vicdan ve özgeciliktir.

1.2.1. Ahlak

Ahlak kişinin doğuştan getirdiğı gizil güçler ile toplumda var olan iyi-kötü ya da doğru-yanlış gibi kavramların, kişinin kendisi tarafından oluşturulan “huy”, “inanç”, “tutum” ve “âdet” gibi, özellikle manevi varlığını belirleyen davranışların tümü olarak ifade edilir. Ahlak, bireyin kendi akranları ve yetişkinlerle olan yaşantılarının sonucu oluşur. Ahlak, toplum üyelerinin davranışlarının hangilerinin kötü hangilerinin iyi olduğunu gösterilerek toplum tarafından oluşturulur.

1.2.2. Törel Davranış

Törel davranış, toplumun töresine uygun davranıştır. Her toplumun, ahlak, inanç, gelenek ve göreneklere vardır. Örneğin; çocuk yetiştirme toplumsal ilkelere, kurallara inançlara, ahlaka, gelenek ve göreneklere de uygun olması istenir. Toplumsal davranışın değeri, özelliği, töreye uygun olmasıyla doğru orantılıdır.

Kişilik gelişimi, bireyin isteğine bağlıdır. Çünkü bireyin güdülerine “dur” deyip, onu belirli doğrultulara yöneltecek olan bireyin kendini geliştirme isteğidir. Bireyi çeşitli şekillerde davranışa yönelten fizyolojik ve toplumsal güdüler, bireyin gelişmesiyle birlikte belli bir düzene girer. Böylece kişilik, törel davranışların kişide yerleşik hâle gelmesi olarak kabul edilir.

Törel gelişim, bireyin toplumsal gelişimi ile ilgili olup toplumsal gelişimin bir uzantısıdır. Bu kapsamda törel gelişim, davranışların toplumun uygun göreceği bir biçimde düzenlenmesi anlamına gelir.

Törel davranışla ilgili olarak toplumdan topluma iyi-kötü, doğru-yanlış gibi değer yargıları değişebilir. Törel gelişim içinde, davranışların toplumun uygun göreceği bir biçimde düzenlenmesi de yer alır.

Çocuklar, törel davranışlara doğuştan sahip değildir. Çocuk doğuştan ne iyi, ne de kötüdür. Çocuğun nasıl bir birey olacağı doğumdan sonraki yaşantılarına bağlıdır.

Çocuğun gelişiminde olumlu ya da olumsuz yaşantılarının etkileri, törel davranışlarının değişmesine yol açabilir.

1.2.3. Bencillik

Bencil; yalnız kendi çıkarlarını düşünen, kendi çıkarlarını herkesinkinden üstün tutan birey olarak tanımlanabilir. Bencillik ise; başkalarını umursamadan bireyin bütün eylem ve işlerinin kendi yararına, çıkarına yönelik olması, bu tutumun yaşam tarzı hâline getirmesidir. Temel gelişimde bencil davranışlar aşamasında olan insan, sadece kendi çıkarlarını düşünür.

Bencil davranışlar en çok 3-6 yaşlarda görülür. Daha önceki yaşlar, töre dışı davranışlar dönemidir ve bu dönem ilk üç yılı içine alır. Bu çağda çocuk, iyilik ve kötülük düşüncesine sahip değildir. Yalancılığın ve hırsızlığın kötü bir şey olduğunu bilmez. Yalanlar, hayal dünyasının zenginliğinden; hırsızlık ise henüz mülkiyet kavramı gelişmediğinden meydana gelir.

Bu yaşlarda çocuk, kendini dünyanın merkezi gibi görür. Çünkü o, bu dönemde benmerkezci düşünce yapısına sahiptir. Benmerkezci çocuk; diğerlerinin düşünce yapısını anlayamaz. Bu dönemde maddi gerçekler düşünce yapısında önemlidir. Örneğin; kendisine çikolata, kola, cips gibi sevdiği şeyleri veren kişileri, vermeyenden daha çok sever. Zihinsel yapı tam gelişmediğinden daha çok duygularının etkisi altındadır. Bazen başkalarını da

düşünür gibi olur. Ama yine de dolaylı olarak kendisini düşünür. Bencillik, vicdan ve törel duyguların oluşmasını güçleştirir. Çocuk, bu duyguları bilişsel gelişim ile birlikte ancak çevresindekilerin davranışlarını gözleyerek öğrenebilir. Bencillik davranışının sonunda ne gibi tehlikelerin olduğunu ve nasıl cezaların gelebileceğini tahmin eder.

Çocuk bu dönemde tam olarak kuralların bilincinde değildir. Her çocuk bir arkadaşla birlikte ama kendi oyununu oynar. Kazanmak, birinci olmak düşüncesi henüz gelişmemiştir.

1.2.4. Öykünme

Öykünme; taklit etme, bireyin başkalarının davranışlarını kendine model alarak benimseyip yinelemesidir. Boyun eğmek, itaat etmek için başkasının davranışına olduğu gibi hiç değiştirmeden yapmaktır. Öykünme, çoğunlukla beğenilen takdir gören davranışları yapanlara benzemek için yapılırken; boyun eğmek, etki yapanlarla iyi anlaşmak için de yapılır.

Törel gelişimin öykünmecilik aşamasında olan birey, ne yapması gerektiğini kendi içinde ölçüp tartmadan, kendine kolay geldiği ya da kınanmaktan korktuğu için başkalarının yaptığını yaparak rahat eder. Bu durum toplumsal öğrenme kuramıyla da açıklanabilir. Bu kurama göre çocukların, yetişkinlerin ahlak normlarını öncelikle gözlemledikleri davranışları, kuralları, değerleri dereceli bir taklit etme süreciyle kazandıkları ileri sürülür.

Kısacası öykünme, toplumsal bir öğrenme sürecidir. Birey, öykünmeyle topluma uygun birçok davranışı öğrenir. Öykünmeciliğin olumsuz yönü ise bireyin bu yolu tek öğrenme yolu olarak görerek kendine özgü davranma bağımsızlığını yitirmesidir.

1.2.5. Vicdan

Vicdan; insan davranışlarının iyiliğini, kötülüğünü, doğruluğunu, yanlışlığını, haklılığını, haksızlığını içsel olarak yargılama gücü olarak tanımlanır. Çocuğun kendisini kontrol edebilmesiyle ilgilidir.

Vicdan, bireyi davranışları hakkında bir yargıda bulunmaya yönelten, kendi ahlak değerleri üzerine dolaysız ve kendiliğinden yargılama yapmasını sağlayan güçtür. Bu güçle birey, davranışları konusunda bir karara varır, bu karara göre kendisini ödüllendirir ya da cezalandırır.

Temelde çocuk, öğrendiği sınırları ve kısıtlamaları benimseyerek toplumsal kurallar karşısında belirli tavırlar takınır. Bazı çocuklar ise, büyüdükçe topluma aykırı davranışlar gerçekleştirirler. Örneğin; bazı çocuklar suça yönlendirilebilirler, bazı çocuklar da aşırı vicdanlı olup, genellikle büyüdüklerinde fazla duyarlı, özverili, duygusallık nedeniyle psikologlardan en çok yardım alan kişiler olabilirler. Aşırı vicdanlı bireyler, çok utangaç, çekingen, güvensiz, yaptıkları her şeyde çevreye zarar vereceklerinden korkan kişilerdir.

Çocukları evde ya da okulda, her iki yönde de aşırılıklar içinde yetiştirmemeye dikkat edilmelidir.

Vicdanlılık; duygusal ve ussal(akıl) vicdan olmak üzere ikiye ayrılır. Duygusal vicdanlılık, aşamasında insan davranışlarını duygusal inançlarıyla yargılar. Bilişsel olarak ergenliğe kadar bu dönem sürer. Çocuk, henüz davranışların nedenlerine yorumlayabilecek düşünme ve analiz etme yeteneğine sahip değildir. Zihinsel yetenekler tam anlamıyla gelişmediği için çocuk duygularının etkisinde olur ve hoşlanma ilkesi çocuk üzerinde varlığını sürdürmeye devam eder. Bu dönemde çocuk, kendisinden yapması istenen davranış kurallarını öğrenir ve bunlara sıkıca bağlanır. Bağlanılan bu davranış kurallarının bazıları çocuk tarafından benimsenir. Örneğin; çok sevdiği bir kişinin aile bireyleri, arkadaş, sanatçı vb. hareketini yapmak zamanla bu hareketin bağımsız olarak yapılması ile sonuçlanır. Bir süre sonra davranışın yapılmasında rol oynayan “önemli kişi” unutulur ve yalnızca bu davranış kalır.

Bilimsel tutuma sahip olmayan birçok yetişkin bu basamakta kalır. Bu yetişkinler nabza göre şerbet vermekten hoşlanırlar. Her davranışlarında duygularının etkisi vardır. Fen ve doğa deneyleriyle başlayarak tartışma yöntemiyle çocuklara yavaş yavaş bilimsel düşünebilme gücü kazandırıldıkça çocuk bu basamaktan çıkar.

Ussal vicdanlılık aşamasındaki birey, davranışlarını ussal inançlarıyla yargılar. Duygusal vicdanlılıktan ussal vicdanlılığa geçen birey, törel ilke ve kuralları akıl süzgecinden geçirerek ve sorgulayarak uygular. Törel ilke ve kuralların yerine, zamanına, duruma ve uygulanan bireye göre değiştirilip, geliştirilerek uygulanabileceğinin bilincine varır.

1.2.6. Özgecilik

İnsanın kendisinden önce başkalarının iyiliğini, yararını düşünüp onlara yardımcı olmasıdır. Başkalarından karşılık beklemeden onların iyiliği için uğraşmak ve bu davranışları yaparken, bunun başkalarına zarar verip vermeyeceğini, onların üzülmeyeceğini düşünmektir. Törel gelişimin ulaşabileceği en son aşama, özgeciliktir.

Bu özgecilik duygusu, kişinin başkalarının iyiliği için çalıştığının belirtisi olmakla birlikte sevginin bir parçasıdır. Bireylerin bencillikten kurtulması, törel duyguların geliştiğini gösterir. Çocuk bencillikten kurtuldukça “özgeci” olmaya başlar. Çocuk, dokuz-on yaşlarına ulaştıktan sonra kendi kendini eleştirebilecek bir olgunluk düzeyine ulaşır. Bundan sonra özgecilik duygusu daha da gelişmeye başlar. Özgecilik duygusuna sahip olan bireyde anlayış, empati, incelik, özveri ve yardım duygusu bir arada bulunur.

Özgeci birey, törel davranışlarını katı kurallardan kurtararak kendini başkalarının yararına olan amaçlara yöneltir. Böylece birey, yaşamındaki engelleri özgeci bir tutumla aşmaya çalışır.

Etkinlik 1: Kart eşleştirme

Öğrenilenlerin gözden geçirilmesi, netleştirilmesi ya da kalıcılığının artırılması gibi amaçlarla uygulanır. Sınıf ikiye ayrılır. Birinci gruptaki öğrenciler, ahlak gelişimi ile ilgili

kavramlar içeren soruları yazarlar. İkinci grup ise kavramların açıklamalarını yazar. Kartlar gruplar arasında değiştirilir. Öğrencilere, kendilerine gelen kartlarla ilgili hazırlık yapmaları için belli bir süre tanınır. Öğrenciler, sınıfın içinde dolaşarak ve karşılaştıklarıyla konuşarak ellerindeki kartın eşini ararlar. Kartlarını eşleştirenler bunun gerekçelerini hazırlarlar. Kart numaraları rastgele söylenir ve numarası söylenenler kendi kartlarının içeriği ve hazırladıkları gerekçeleri sınıfa sunarlar.

1.3. Ahlak Gelişim Kuramları

Çocuğun ahlaki gelişimini ele alan üç büyük felsefe öğretisi bulunur. Birinci öğreti; St.Augustine(Sen Agustin) gibi teologlar tarafından ortaya konulmuş olup bireyin doğuştan günahkar olduğunu savunur. Bu öğretinin geliştirilmiş şekli, Freud(Froyt)'un görüşlerinden oluşan Psikanalitik Kuram tarafından temsil edilir. John Locke(Jan Lak)'ın başlattığı ikinci öğreti, çocuğun nötr olarak doğduğunu, ancak süreç içinde çocuğun eğitim ve yaşantısından etkilenerek doğru ya da yanlış bir yaşam oluşturduğunu savunur. Bu öğretinin bugünkü uzantısı öğrenme kuramı yaklaşımıdır. Jean Jaques Rousseau(Jan Jak Ruso)' nun temsilcisi olduğu üçüncü öğreti, çocukların doğuştan saf ve temiz olduklarını, ancak yetişkinlerin müdahalesi sonucu ahlak dışı davranışları öğrendiklerini savunur. Bu öğretinin, son önemli temsilcisi Jean Piaget(Jen Piyaje)'dir.

Bu öğretiler doğrultusunda Dewey(Divey)'in Ahlak Gelişim Kuramı, Piaget'nin Ahlak Gelişim Kuramı, Kohlberg(Kolbörg)'ün Ahlak Gelişim Kuramı, Gilligan(Jilyan)'ın Ahlak Psikanalitik Kuramı, Davranışçı Kuram ve Toplumsal Öğrenme Kuramı olmak üzere farklı kuramlar ortaya atılmıştır.

1.3.1. Dewey'e Göre Ahlak Gelişim Kuramı

John Dewey, ahlak gelişimi ve bilişsel gelişimi paralel olarak ele alan ilk kuramcıdır. Dewey, ahlak gelişimini bireyin eğitimi ile ilişkili olduğunu ve eğitimin bireyde değerler sisteminin gelişmesini sağladığını belirtmiştir. Bu süreçte bireyin davranışını etkileyen ve geliştiren, onu daha iyi duruma getiren “ahlaki fikirler” oluşarak ahlaki yargının temeli atılır. Dewey'e göre ahlaki gelişim üç döneme ayrılır, ancak Dewey bu dönemleri kuramsal düzeyde açıklamıştır.

- **Ahlak ve gelenek öncesi dönem:** Bireyin, biyolojik ve sosyal dürtülerle güdülenerek gösterdiği ahlaki davranışları içeren dönemdir.
- **Geleneksel dönem:** Bireyin, içinde bulunduğu grubun değerlerini benimsediği dönemdir.
- **Özerk dönem:** Bireyin davranışlarının, kendi akıl yürütmesi ve karar vermesi ile oluştuğu ve içinde bulunduğu grubun standartlarını irdeleyerek benimsediği dönemdir.

1.3.2. Piaget'ye G6re Ahlak Gelişimi



Fotoğraf 1.2: Jean Piaget

Piaget, ocukların ahlak gelişimi konusunda çalışan ilk araştırmacıdır. Piaget; ahlak gelişiminin, bilişsel gelişime paralel olarak geliştiğini ve belli bir sıra izleyen d6nemler içinde ortaya çıktığını s6ylemektedir. Yaşı ne olursa olsun her bireyin bilişsel gelişimin en son basamaklarına kadar ulaşabilmesi beklenmemelidir. Biyolojik olgunlaşma ile 6ęrenme yaşantıları bilişsel gelişimde ulaşılabilecek d6zey üzerinde belirleyici olmaktadır. Aynı durum ahlak gelişimi için de s6z konusudur. Piaget'ye g6re çocukların doğru ve yanlışa ilişkin yargıları ve kuralları yorumlama biçimleri yaşlara g6re değişiklikler g6stermektedir.

Piaget, ocukların ahlak gelişimini incelerken, çocukların altı yaşına kadar oyun kurallarının olmadığını, oyunları diğer çocuklardan 6ęrendikleri gibi oynadıklarını, ancak iki-altı yaş arasında bazı kuralları fark etmeye başlayarak ne anlama geldiğini ya da ne amaçla konduklarını bilmeden bu kurallara uygun davranışları taklit ettiklerini belirtmiştir.

Altı yaştan sonra ocuk, kuralları izlemede ya da uymada tutarsızlık g6sterse bile kuralların ne anlama geldiğini kavramaya başlar. Bu yaşlarda ocuk, kuralların değiştirilemez olduğuna inanmakta ve hiç sorgulamadan bu kurallara uygun davranmaktadır.

Piaget'ye g6re on yaşlarına kadar çocuklar, nedenlerini tam anlamadan kurallara uyarlar. Fakat kuralları koyan kişiler olmadığı zamanlarda bu kurallara uymayabilirler. 6rneğin çikolata yemesi yasaklanan bir ocuk, annesi ya da babası yokken çikolata yiyebilir.

Piaget, 0-6 yaş d6neminde çocuklarda kural kavramı olmadığından “Bu d6nemde ahlak s6z konusu değildir“ demektedir. Bu nedenle, Piaget'ye g6re ahlak gelişimi, bilişsel gelişim aşamalarından olan işlem 6ncesinden, somut işlemler d6neminde geçtiği 6 yaşına kadar başlamaz.

Piaget, çocukların oyunlarındaki kurallara uyma davranışını aşağıdaki şekilde inceleyerek ahlak gelişimi ele almıştır.

- Duygusal devinim dönemi (0-2 yaş)
- Benmerkezcil dönem (2-7 yaş)
- Başlangıç hâlinde iş birliği dönemi(7-11 yaş)
- Gerçek iş birliği dönemi(11 yaş ve üzeri)

1.3.2.1. Duygusal Devinim Dönemi (0-2 Yaş)

Bu dönem motor ve bilişsel özellikleri kapsar. Piaget, yaşamın ilk iki yılını incelemiş; zekânın kökenlerinin bu dönemde ortaya çıktığını, doğumda sadece refleks hareketleri başaran bebeğin, ikinci yılın başında konuşmaya başladığını, sembolik düşünceler gibi zihinsel işlevler geliştirdiğini belirtmiştir. Çocuk, belli aşamalara ulaşabilmek için yeni davranışlar ve araçlar geliştirebilmektedir.

Sosyal yaşantıların, çocuğun bu aşamaları geçirmesinde büyük etkisi vardır. Çocuklar ilk yaşlarda anne-babaların emir verdiklerini, davranış kurallarını öğretmede ısrarcı olduklarını öğrenirler ve kurallara uydukları zaman mutlu olacaklarını anlarlar. Ancak bu kurallar, çocukların kendi bakış açılarından söz etmelerine ve ahlaki konularda farklı düşünceleri benimsemelerine engel olur. Kısaca çocuklar kuralların farkındadırlar, ancak ne amaçla ya da kuralları neden izlemek gerektiğini anlayamazlar.

1.3.2. Benmerkezcil Dönem (2-7 Yaş)

Çocuk, artık bu dönemde sistemleşmiş kuralları anlamaya başlamasına rağmen, yine de daha çok kendi koyduğu kurallara uyar. Kazanmak için uğraşmaz. Ona göre kurallar, yetişkinler ve Tanrı tarafından konulmuştur. Kurallar kutsal olarak kabul edilir. Küçük değişiklikler, kuralları çiğneme olarak algılanır. Piaget, bu dönemi “bağımlılık evresi” diye adlandırmaktadır.

Piaget’ye göre, iki-yedi yaş arası çocuklar, kendinden büyük çocukları gözler; ne anlama geldiğinin farkına varmadan kurallara uygun davranışları taklit eder. Bu konuda tam bir bilgisi olmasa da kuralları çiğnemez. Ancak oyunu, sosyal bir etkinlik olarak algılamaz. Bu aşamada çocuklar birbirleriyle ortak gibi görünse de her biri kendi oyununu oynar. Eğer çocuğun oyun arkadaşı bir yetişkinse oyunun sonunda çocuk oyunun nasıl olduğundan ya da kazanmanın ne demek olduğundan habersiz olarak “Kim kazandı?” diye sorabilir.

Sonuç olarak; bu dönemde engelleyici ahlak kurallarının anlamı kavranmadan yüzeysel olarak algılandıkları, ahlaki gerçeklik özellikleri ile belirlenen evredir.



Fotoğraf 1. 3: Çocuklar kendinden büyük çocukları gözler ve taklit eder

1.3.2.3. Başlangıç Hâlinde İş Birliği Dönemi (7-11 Yaş)

Bu dönemde, ben merkezli aşamanın aksine, kurallar, sosyal bir aktivite olarak oyunu düzenlemede önem kazanır. Çocuklar, oyunda sadece hareket yönünden mutlu olmazlar, ayrıca başarı ve öne çıkma duygusu yönünden de mutlu olmaya başlarlar. Bu durum, çocukların oyun kurallarına daha fazla dikkat etmelerine neden olur. Ancak bu dönemde yine de çocuklar, kuralları tam olarak anlayamazlar. Çocuklar arasında kurallarla ilgili uyuşmazlık, ancak çocukların akranları ile bir arada olma isteği bu uyuşmazlığı ortadan kaldırır.

Kısaca bu dönemde çocuk oyunu, sosyal bir etkinlik olarak algılanmaya başlar. Piaget, bu dönemde çocukların bir konuyla ilgili farklı bakış açılarının olduğunu ve kuralların anlaşma, uzlaşma ve başkalarının görüşlerine saygı gösterme sonucu ortaya çıktığını savunmaktadır.

Piaget bu dönemi ahlak gelişimi açısından dışsal kurallara bağlılık dönemi olarak ifade etmektedir ve çocuklarda “Kurallar değiştirilemez gerçeklerdir ve her koşulda, herkesin bu kurallara uyması gerekir.” düşüncesinin olduğunu belirtir. Çocuklar ahlaki yargılar açısından çevrelerine bağlıdırlar. Yetişkinler tarafından belirlenen kurallara düşünmeden kayıtsız şartsız kabul ederler. Bu kuralların arkasındaki niyeti henüz anlayamazlar ve otoritenin (anne, baba, öğretmen gibi çocuğun yaşantısında önemli olan kişiler) koyduğu kurallar doğrudur.

Bu dönemin sonuna kadar çocuklar için işlenen bir suçun önem derecesini, suça bağlı olarak ortaya çıkan fiziksel sonuçlar belirler. Örneğin, elbisesindeki yırtık daha büyük olan çocuk daha fazla suçludur ya da kaza ile on tabağı kıran bir çocuk, bile bile bir tabak kıran çocuktan daha suçludur. Onlar için önemli olan gözlenebilir sonuçlardır. Çocukların sadece olayların sonucuna göre değerlendirme yapmalarına “ahlaki gerçekçilik” denir. Kurallara uymamanın doğal sonucunun hemen cezalandırılmak olduğuna inanılan bu dönemde, çocuğa göre adalet, haksızlık edilen kişiye hakkını vermek değil, haksızlık edenin hemen cezalandırılmasıyla sağlanır.

1.3.2.4. Gerçek İş Birliği Dönemi (11 Yaş ve Üzeri)

Bu dönemde çocuk, bir başkasının bakış açısını anlayarak benmerkezcil düşünceden uzaklaşır. Çocuk, bu doğrultuda bağımlı ahlaktan kurtularak iş birliği ahlak aşamasına ulaşır ve kurallara ilişkin bağımsızlığı kazanır.

On bir yaşından sonraki dönemde, çocukların yaptıkları değerlendirmeler “görecelik” kazanmaya başlar. İçinde bulunulan koşulları dikkate alarak değerlendirmeler yapabilirler. Ahlaki yargıları ve kuralları uygulamaları esneklik gösterebilir. Başkalarının değerlendirmelerinden çok kendi yaptıkları değerlendirmeye uygun davranmaya başlarlar. Konulan kuralları otoritelerce de ele alınmış kanunlar olarak değil, karşılıklı hoşgörü ürünü olarak kabul eder. Bilişsel gelişimlerine bağlı olarak çocuklarda iş birliği arzuları on bir-on iki yaşlarında anlamlı hâle gelir. Bireyde yeni ve daha üst düzeyde bir ahlaki gelişim meydana gelir. Piaget, ceza ve kültür gibi dışsal etkenler tarafından engellenmediği veya çevreyle, özellikle de akran gruplarıyla iletişimi kesilmediği sürece özerk (otonom) ahlakın her çocukta gelişeceğine inanır. Bu dönemde ailede ve okulda itiraz etmeden yetişkin otoritesine itaat etmeye dayalı çocuk yetiştirme yöntemleri çocukların ahlaki gelişimde dışa bağımlı dönemden özerk döneme geçişini güçleştirmektedir.

Buraya kadar ele alınan Piaget'nin ahlak gelişim dönemleri şu şekilde özetlenebilir:

- Çocuklara göre kuralların gizemli bir kaynağı vardır. Onları dokunulmaz ve kutsal olarak algırlar. Çünkü kuralları formüle edici herhangi bir yeterli yaşantıları olmamıştır.
- Yetişkinlere karşı duyulan tek yanlı saygının yerini, karşılıklı saygı aldığı anda “bağımsız-özerk ahlak” oluşmuştur. 11-12 yaşındaki çocuk ahlak kurallarının içeriğini anlamaya başlar. Artık kural bireyin, kendi vicdanı ile şekillenir. Kurala cezadan kaçınmak için değil, kendisi istediği için uyar.
- Piaget, çocuğun adalet ve ahlak konusundaki düşüncelerinin hem çevre hem de olgunlaşmanın etkisiyle değiştiğini; ancak ahlak kurallarını kavramlaştırabilmesi için kavram gelişiminin de ilerlemesi gerektiğini ileri sürmüştür. Yapılan araştırmaların sonuçları, ahlaki gelişim düzeyi ile bilişsel gelişim düzeyi arasındaki paralelliği desteklemektedir. Bireyin takvim yaşının ilerlemesi, zihinsel gelişim basamaklarında ilerlemesi için yeterli değildir. Aynı

durum, ahlak gelişimi için de geçerlidir. Bireyin içinde bulunduğu koşullar, öğrenme yaşantıları, deneyim vb. ahlak gelişiminin her düzeyinde önemlidir.

Piaget, çocuğun ahlak gelişimi ile birlikte adalet, ceza konusundaki görüşlerinde de değişiklikler olacağını belirtmiştir. Başlangıçta çocuk, bir kötülük yapıldıysa kötülüğün cezasını çekmesi gerektiğine inanır. Bu "kefaret adaleti" olarak tanımlanır. Yapılan kötü bir durumda karşılık verilmesi gerektiğini yani misilleme adaletinin gerçekleşmesi gerektiğini düşünür. Örneğin, biri oyuncağını kırdıysa ceza olarak onun da oyuncağının kırılması gerekir. Daha sonraki aşamada ise yerine koyma yani "tazmin etme adaleti" oluşmaya başlar. Tazmin etme adaletinde kırılan oyuncak yenisi alınarak ödenmelidir. Örneğin, oyuncağı kırdıysan ödemeli ya da kendi oyuncağını vermelisin ya da kırdığını onarmalısın.

Etkinlik 2: Doğru mu yanlış mı?

Bu etkinlik ile öğrencilerin Piaget'ye göre ahlak gelişimi hakkında öğrendiklerinin pekişmesi sağlanır. Etkilikte; Piaget'ye Göre Ahlak Gelişimi konusunda bir dizi doğru, bir dizi yanlış tümce oluşturulur ve bu cümleler küçük kartlara yazılır. Kartlar öğrencilere dağıtılarak, öğrencilerin istedikleri bir yöntemle hangi tümcelerin yanlış, hangi tümcelerin doğru olduğunu araştırmaları, tümcelerin doğruluklarının ve yanlışlıklarının sınıfça tartışılması, öğretmenin gerekli yerlerde devreye girerek öğrencilere yardımcı olması sağlanır.

1.3.3. Kohlberg'e Göre Ahlak Gelişim Kuramı

Kohlberg, ahlak gelişimi kuramında, ahlaki yargının insan yaşamındaki işlevi çerçevesinde incelenmesi gerektiğini vurgular. Kohlberg ahlak gelişimi kuramını oluştururken, Piaget'nin kuramını incelemiştir. Kohlberg de, Piaget gibi çocuk ve yetişkinlerin belirli durumlarda davranışları nasıl yorumladıklarını ele almıştır. Piaget ahlaki gelişimi bir inşa süreci; Kohlberg ise evrensel ahlaki ilkelerin keşif süreci olarak görmektedir. Ayrıca Piaget, anlattığı öykülerde eylem ve düşünce arasında bir ayırım gözetmezken, Kohlberg deneğin zihnindeki çatışmaları anlamaya yönelik hipotetik (varsayımsal) öyküler anlatmaktadır. Bu amaçla çocukların ve yetişkinlerin ahlaki ikilemlerini kapsayan belli durumlar vererek onlara bu durumlarda nasıl tepkide bulunacaklarını sorarak çalışmasını yürütmüştür.

Kohlberg, değişik yaş grupları ve sosyo-ekonomik düzeylerdeki bireylere değişik öyküler verdikten sonra öyküde anlatılan durum ile ilgili karar vermelerini ister. Verilen kararın doğru ya da yanlış olması önemli değildir. Önemli olan bireyin öyküde anlatılan soruna çözüm bulurken kullandığı gerekçeler ve yaptığı değerlendirmelerdir.

Kohlberg'in kullandığı problem durumlarından (ahlaki ikilemlerden) iki örnek durum aşağıda verilmiştir:

Örnek durum: Avrupa’da bir kadın, az görülen kanser hastalığının bir türü nedeniyle ölmek üzeredir. Yaşadığı kentte bulunan bir eczacı onu kurtarabilecek ilacı bulmuştur. Ancak ilaç için 2000 dolar istemektedir. Bu fiyat, ilacın maliyetinin 10 katıdır. Hasta kadının kocası Heinz herkesten borç alarak ancak 1000 dolar toplayabilir. Heinz, eczacıya karısının ölmek üzere olduğunu söyleyerek ilacı biraz ucuza satmasını ya da daha sonra kalanını ödemesine izin vermesini ister. Eczacı: “Bu ilacı ben buldum ve para kazanmak istiyorum” diyerek teklifini geri çevirir.

Bunun üzerine Heinz, eczaneye gizlice girip ilacı çalar. Bu durumda hasta kadının eşi ne yapmalıydı? Neden?

Örnek durum: Joe’nun babası, Joe 50 dolar kazanırsa onu kampa götüreceğine dair söz vermiştir. Ancak fikrini sonradan değiştirmiş Joe’dan kazandığı parayı kendisine vermesini istemiştir. Joe da 10 dolar kazandım diye yalan söylemiş ve 40 doları kampta kullanmak üzere kendisine ayırmıştır. Joe kampa gitmeden önce kardeşi Alex’e yalan söylediğini ve kazandığı para miktarını söylemiştir. Bu durumu Alex babasına söylemeli midir?

Kohlberg’e göre ahlaki bir problemle karşılaşan bireyin getirdiği çözümler aşağıda sıralanmıştır:

- Konulan kurallara göre savunmak (haklı çıkarmak). Örneğin; ilacı çalmamalıdır. Çünkü hırsızlık yapmak iyi bir şey değildir.
- Kararın maddi sonuçlarına göre savunma yapmak
- Uyum sağlamak açısından savunma yapmak
- Adalet, eşitlik ve yaşamın değeri açısından haklı çıkarmak

Kohlberg, yukarıdaki ve benzer durumlar için aldığı cevapları sınıflayarak, bireylerin altı yargı aşaması geçirdiklerini belirtmektedir. Bu altı aşama ise üç dönem içinde yer almaktadır.

Bu üç dönem, çocuk ya da yetişkinin “ahlaki davranış” ya da “doğru olarak neyi algıladığı ve bunu nasıl belirlediği” ne göre sıralanmıştır. Diğer dönem kuramlarında olduğu gibi, her bir dönem, kendinden öncekine dayanmakta kendinden sonraki döneme ise temel oluşturmaktadır. Aynı kişi, aynı durum, aynı zaman ve durumlarda herhangi bir aşamada davranış gösterirken başka bir zamanda aynı koşullar ve durumda başka bir aşamada da davranış gösterebilmektedir.

Kohlberg’e göre ahlak gelişim düzeyleri:

1.3.3.1. Gelenek Öncesi Dönem

Bu düzey Piaget’ nin “dışsal kurallara bağlılık” döneminin özelliklerini içine alır. Bu düzeydeki çocuk, kültür içinde kabul edilen iyi ve kötü ölçütlere göre davranır.

➤ **Birinci aşama: Ceza ve itaat eğilimi**

Bu dönemde kurallar, başkaları tarafından konur. Çocuklar, sadece otoriteye uyar ve cezalandırılmaktan kaçınır. Genellikle olayların dış görünüşüne ve ortaya çıkan zararın büyüklüğüne bakarak karar verirler. Onlar için olayların arkasındaki nedenler önemli değildir. Bir olayın fiziksel sonuçları, kötü ya da iyi olduğunu belirler. Örneğin; bir çocuk annesine yardım ederken tabakları istemeden kırmıştır. Diğeri ise annesinden izinsiz şeker alırken şekerliği düşürüp kırmıştır. Bu dönemdeki çocuklara hangisinin suçlu olduğu sorulduğunda tabakları kıran çocuğun daha suçlu olduğunu belirtmişlerdir.

➤ **İkinci aşama: Saf çıkarıcı eğilim**

Bu aşamada çocukların sadece kendi istekleri ve gereksinimlerinin karşılanması önemlidir. Diğere bireylerin gereksinimlerinin de farkındadırlar; fakat yine de kendi çıkarları ön plandadır. Çıkarıcı bir biçimde başkalarının gereksinimlerini de dikkate alırlar. Somut değişime dayanan adil alışverişler yaparlar. Göze göz, dişe diş anlayışı vardır. “Her şey karşılıklıdır.” inancına sahiptirler. Maddi eşitlik ilkesi, bu dönemde adalet anlayışının en belirgin göstergesidir. “Bana bir şey yap, ben de senin için bir şey yaparım” anlayışı vardır.

1.3.3.2. Geleneksel Dönem

Bu dönemdeki çocuklar, diğere insanların beklentilerine; özellikle de özdeşleştikleri özel insanların ve genel toplumsal düzenin beklentilerine uymak isterler. İçinde buldukları grubun gereksinimlerini bazen kendi gereksinimlerinden üstün tutarlar ve grubun isteklerine uygun davranmaya özen gösterirler. Sosyal düzeni destekleme ve sadakat önemlidir.

➤ **Üçüncü Aşama: Kişiler arası uyum**

Kendi akran grubuyla iş birliği içindedirler. Ait olduğu grubun kurallarına uygun davranırlar. İyi çocuk olarak başkaları tarafından onaylanmak isterler. Başkalarına iyi davranma, yardım etmek onları mutlu eder. Benmerkezciliğin azalması ve somut işlemler dönemine girilmesiyle çocuk, olayları başkaları açısından görebilme özelliğini kazanır. Çevresinde bulunanların hissettiklerini de dikkate alır.

➤ **Dördüncü Aşama: Kanun ve düzen eğilimi**

Bu dönemde doğru davranış; sosyal düzene ve otoriteye uygun olarak kişinin görevini yerine getirmesidir. Artık akran gruplarının kurallarının yerini, toplumsal kurallar ve kanunlar almıştır. Kanunlara hiç sorgulanmaksızın uyulmalıdır. Uymayanlar ise kesinlikle hoş görülmez. Yetişkinlerin çoğunun bu dönemde olduğu varsayılır.

1.3.3.3. Gelenek Sonrası Dönem

Birey, izlemek istediği ahlak ilkelerini başkalarından ve otoriteden bağımsız olarak seçer. Ahlak gelişiminin son iki aşaması bu düzeyin kapsamındadır.

➤ **Beşinci Aşama: Sosyal sözleşme eğilimi**

Bu aşamada genellikle temel hak ve özgürlükler göz önüne alınarak konmuş olan yasa ve kanunlara uymak çok önemlidir. Toplumsal kuralların ve değerlerinin göreceli olduğunu düşünerek bunları eleştireci bir şekilde incelerler. Kanunların demokratik olarak değiştirilebileceği ilkesine sahiptirler. Bu dönemde insan hakları, özgürlük gibi kavramlar bireyin değerler sisteminde önemli yer tutar.

➤ **Altıncı Aşama: Evrensel ahlak ilkeleri eğilimi**

Ahlaki gelişim açısından ulaşılabilecek son noktadır. Birey, ahlak ilkelerini kendisi seçip oluşturur ve bunlara uygun davranır. Burada bireyin benimsediği ahlak ilkeleri; insan hakları, eşitlik, adalet gibi soyut ve evrensel kavramlardan oluşmaktadır. Bu ilkeler, genellikle demokratik toplumlarda uygulanan kanun ve yasalarla uyumludur.

Kohlberg modelinin en önemli yönü, her bir dönemin iki unsurunun nasıl etkileştiğidir. Her bir dönemde ahlaki kararın nasıl alındığına ilişkin bir bakış açısı söz konusudur. Örneğin ilk evredeki çocuk benmerkezcidir ve bütün durumlara kendi açısından bakar. Geliştikçe çocuk, başkalarının bakış açısı nedeniyle ya da toplum için, hangi seçeneğin en iyi olduğu ikilemini yaşar. Bu alandaki ilerlemelerin bireyin bilişsel gelişimine ve biyolojik temele bağlı olduğu düşünülür. Ayrıca, çocuğun ahlaki durumlarla ilgili deneyimlerinden oldukça etkilenen ahlaki unsur ile de desteklenir. Bu nedenlerle Kohlberg'ün ahlaki gelişim kuramının, bilişsel yetenekler ile ahlaki konular ile ilgili yinelenen olayların birleşiminden ortaya çıkması konusunda, Piaget'in kuramıyla benzerlik gösterdiği bilinmektedir.

Kohlberg'ün ahlaki düşünce dönem modeli, çocuklar başkaları ile birlikte karar alma işlemlerine katıldıklarında ve fikir alışverişinde bulduklarında gerçekleşen rol oynama olanaklarına önem vermektedir.

Kohlberg, son düzey olan gelenek sonrası düzeye ulaşma yaşının 14 olduğunu belirtmiştir. Ancak yapılan araştırmalar yetişkinlerin tümünün gelenek sonrası düzeye ulaşmasının mümkün olmadığını göstermektedir. Kohlberg ve Piaget'nin görüşleri birleşmekte ve olgunlaşmanın yanı sıra geçirilen çevresel yaşantıların da ahlak gelişimi üzerinde etkili olduğu ortaya çıkmaktadır.

Etkinlik 1: Hikâye;“riskli alanlar”

Oklahoma'da güneşli bir cumartesi öğleden sonrası arkadaşım Bobby Lewis iki küçük oğlunu mini golf oynamaya götürmüştü.

Biletçiye yaklaşmış ve “Biletlerin fiyatı ne kadar?” diye sormuş.

-Genç adam(biletçi): "Büyükler üç dolar, daha doğrusu altı yaşından büyük herkes üç dolar. Altı ve altı yaşın altındakileri bedava alıyoruz. Çocuklarınız kaç yaşındalar ?" diye yanıt vermiş.

-Bobby: "Küçük 3, büyük 7 yaşında. Sanırım size 6 dolar vereceğim." demiş.

-Genç adam (biletçi): "Bayım siz piyangodan para filan mı kazandınız? Üç dolar kâra geçebilirsiniz. Büyüğün altı yaşında olduğunu söyleyebilirsiniz. Ben nereden anlayacaktım? diye yorumda bulunmuş.

-Bobby: "Evet, bu doğru olabilir ama çocuklar doğrunun ne olduğunu biliyorlar" demiş.

Etkinlik 2

Yukarıdaki hikâyeyi tamamlamanız gerekirse nasıl tamamlarsınız?

Etkinlik 3: Şiir, hikâye yazma

Öğrenciler küçük gruplar hâlinde otururlar. Grup üyelerinin her birinin elinde birer sayfa kağıt bulunur. Herkes, elindeki kâğıda Kohlberg'ün ahlak gelişim kuramı ile ilgili bir dize yazıp yanındaki arkadaşına verir. İkinci turda önlerine gelen kâğıda ikinci dizeler yazılarak bu işleme süre bitene kadar devam edilir. Sonunda grupların elinde gruptaki üye sayısı kadar şiir olur. Daha sonra şiirler sınıfa sunulur.

1.3.4. Gilligan'a Göre Ahlak Gelişimi

Carol Gilligan, Kohlberg'in ahlak gelişimi, şefkat ve sevgi gibi kavramlar boyutunda ele almıştır. Gilligan'a göre, ahlak gelişiminde önemli olan Kohlberg'ün belirttiği gibi bir sonraki gelişim düzeyine ulaşmak değil, ahlak sevgisini kazanmasıdır. Gilligan, psikolojik açıdan ahlak sevgisinin, ahlaklılığın üstünde bir değer olduğunu belirtmiştir. Ayrıca Gilligan, kadın ve erkeklerin daha farklı sosyalleştiklerini belirterek, cinsiyete göre ahlak gelişimi açısından farklılıkların olduğunu savunmuştur. Gilligan'a göre, erkekler ahlaki arayışın temelinde adalet olduğuna, kadınlar ise iletişimdeki özen ve bakımın önemli olduğuna inanırlar.

1.3.5. Psikanalitik Kurama Göre Ahlak Gelişimi

Sigmund Freud ahlak gelişimini, kişilik gelişimi gibi duygusal-güdüsel bir süreç olarak ele almıştır. İnsanın doğuştan sahip olduğu tüm güdülerin toplamı olan id, sürekli olarak isteklerine doyum arar. Ego, id'in hangi isteklerinin karşılanacağına ilişkin kararı verir. Süperego ise, çocuğa anne babası tarafından aktarılan ve ödül ceza uygulamalarıyla pekiştirilen, geleneksel ve toplumsal değerlerin içsel temsilcisidir. Süperego, çocukluk devresinde, çocuğun büyükleri ile olan etkileşimi sonucu gelişir ve fallik dönemde güçlenir. Özellikle üç-beş yaşlar arasında görülen fallik dönem, ahlak gelişimi açısından önemlidir.

Bu dönemde, çocuk, karşı cinsten olan ebeveynine karşı aşırı düşkünlük gösterir ve aynı cinsten olan ebeveyni kendine rakip olarak görür. Bu durumda yaşanan ilişkilere Freud “Oidipus(Ödipus) kompleksi” ve “Elektra karmaşası” olarak adlandırır. Bu süreçteki suçluluk duygusu, vicdan gelişiminin temelini oluşturur. Freud’un kuramına dayanan araştırmalarda, çocukların “kötü” kavramını iki yaş ve daha öncesinde anladıkları, tam olarak ise altı yaşında kazandıkları ortaya çıkmıştır. Ayrıca çocukların “kötü” kavramını “iyi” kavramından daha önce kazandıkları vurgulanır.

Ahlak gelişimi psikanalitik kurama göre açıklayan diğer kuramcı Erik Erikson(Erik Erikson) ise, ahlak gelişiminin yetişkinliğin ilk dönemlerine kadar sürdüğünü belirtmektedir. Erikson, kişilik kuramına paralel olarak ahlak gelişimini ele almıştır. Erikson’a göre, süperego gelişimi, dört-altı yaşları arasındaki “girişimciliğe karşı suçluluk” döneminde oluşmaktadır. Bu dönemde çocuk, davranışlarını ve düşüncelerini anne-babayı memnun edecek şekilde gösterir. Çocuk zaman içinde “kimlik kazanmaya karşı rol karmaşası” döneminde farklı grupların düşüncelerini benimseyerek, yetişkin olarak “yakınlığa karşın yalnızlık” döneminde ise, toplumun gerçeklerine uyum sağlayarak kendine ahlaki bir bakış açısı oluşturur.

1.3.6. Davranışçı Kurama Göre Ahlak Gelişimi

Davranışçı kurama göre ahlaki davranışlar şartlı öğrenme yoluyla kazanılabilmektedir. Ahlaki yargılar, bireyin dışındaki etkenlere bağlı olarak ortaya çıkmakta, genelde onay gören ve pekiştirilen davranışlar “doğru”, hoş görülme, cezalandırılan davranışlar ise “yanlış” olarak değerlendirilmektedir. Örneğin; bir çocuk arkadaşı ile oyuncaklarını paylaştığında ödüllendiriliyorsa, bu davranışı “doğru” olarak değerlendirecek ve yapmaya devam edecektir. Ayrıca davranışçı kuramcılar, ahlaki davranışların model alarak da öğrenildiği belirtir.

1.3.7. Toplumsal Öğrenme Kuramına Göre Ahlak Gelişimi

Toplumsal öğrenme kuramcılarının göre, ahlak gelişiminin temelinde yetişkin davranışlarının model alınarak ve taklit edilerek öğrenmesi yatar. Çocukların, ilk modelleri anne-babalarıdır. Çocuklar, hem genel birtakım tutumları, hem de özel bazı davranışları, anne-babalarını gözleyerek, model alma ve taklit yoluyla öğrenirler. Model alma süreci içindeki çocuklar, anne-babanın birçok kişilik özelliğini taklit ederken, ahlaki ve kültürel değer ve standartlarını da benimsemektedirler.

Değerler görecelidir ve bireyin doğduğu ve büyüdüğü kültüre bağlıdır. Toplumsal öğrenme kuramının en önemli özelliği öğrenmenin sosyo-kültürel yönüne önem vermesidir. Ancak ahlaklılığın kaynağı, anne babadan aktarılan değerlerin içselleştirilmesidir. Anne-baba disiplininin türü, çocuğun erken yaşlardaki kontrolleri içselleştirme yeteneğinde önemli rol oynar. Bir davranışın niçin onaylandığını ya da onaylanmadığını açıklayan anne-babalar, çocuğun ne istediğini anlamasını kolaylaştırıp, kendi davranışlarının sonuçlarını kestirmesine yardımcı olurlar. Olumlu toplumsal davranışlar daha önce içselleştirilmiş değerlerin

sonucudur. Olumlu bir toplumsal davranışta bulunma sürecinin bir pekiştirici hâline gelmesi önemlidir.

Bunun yanında toplumsal öğrenme kuramına göre; davranışlar üzerinde çevresel etkenler kadar, bireyin bilinci de etkili olabilir. Bireyin çevresine olan tepkilerinin mekanik olmadığı, bireyin düşünerek, plan yaparak, yorum ve değerlendirmelerde bulunarak tepki gösterdiği görüşündedirler.

1.4. Ahlak Gelişiminin Diğer Gelişim Alanlarıyla İlişkisi

Ahlak gelişimi ile ilgilenen psikologlar, ahlak gelişiminde ya duygusal-güdüsel etkenlere ya da bilişsel etkenlere önem vermektedirler.

Freud'un psikanalitik kuramında incelediği yasakları içeren süperegonun bir bölümü bilinci, diğer bölümü ise bilinçaltını içine alır. Bir kısım yasaklar, bilinç henüz tam gelişmeden küçük yaşlarda öğrenilmiştir. Süper ego, "vicdan" ve ego idealini kapsar. Bu analize göre toplumun kuralları, süper ego yoluyla kişiliğin bir bölümü hâline gelir. Böylece, birey dışarıda onu gözleyenler olmadığı zamanlarda bile kendi kendisinin denetleyicisi olarak o toplumun ahlak kurallarına uyar. Güçlü ve gerçekçi bir ego, içten gelen ve doyum isteyen daha çok cinsel ve saldırgan güdülerle, süper egonun bazen aşırıya kaçan yasaklamaları arasında sağlıklı bir denge kurabilir. Böylece hem ahlak gelişimi hem de psikolojisi yeterli olur. Sonuç olarak ahlak gelişiminin kişilik gelişimi ile sıkı ilişki içinde olduğu söylenebilir.

Freud kişiliğin gelişim sürecinde, ona paralel olarak, ahlak gelişiminde belirli psiko-seksüel dönemlerden geçerek gerçekleştiğini söylemiştir. Vicdan gelişiminde önemli olan unsur, çocuğun yaptığı yanlışlık karşısında ceza çekmesi değil; yanlışlık yaptığı kişinin yerine kendisini koyup, onun ne hissettiğini anlaması, onun için üzülüp yaptığından pişmanlık duymasıdır. Bu durum, ahlak gelişiminin bilişsel öğeleri de kapsadığını göstermektedir. Bireyin doğruyu ve yanlış ayırt edip yaşama geçirebilmesi zihinsel becerileri edinmesiyle olasıdır. Böylece ahlak gelişiminde bilişsel yaklaşımlar da önemli yer tutar.

Piaget de zihin gelişiminden söz ederken ahlak gelişiminin bilişsel gelişime paralel bir süreç olduğunu belirtmiştir.

UYGULAMA FAALİYETİ

Çocuğun ahlak gelişimi özelliklerini dikkate alarak bir etkinlik seçerek hazırlayınız. Etkinliğinizi Erken Çocukluk Eğitim Kurumları'nda çocuklara uygulayınız. Etkinliğinizi uygun ortam sağlandığında fotoğraflarla ve kamera çekimleri ile destekleyerek sunuş hazırlayınız. Etkinliğinizin sonucunu rapor hâline getirip arkadaşlarınızla paylaşınız.

İşlem Basamakları	Öneriler
➤ Çocukların yaş ve gelişim seviyesine göre ahlak gelişim özelliklerini inceleyiniz.	➤ Çocukların yaş ve gelişim seviyesine göre ahlak gelişiminin özelliklerini dikkatli olarak araştırınız.
➤ Piaget'ye göre ahlak gelişim dönemlerini inceleyiniz.	➤ Piaget'ye göre ahlak gelişim dönemlerini kaynaklardan dikkatli olarak araştırınız.
➤ Kohlberg'e göre ahlak gelişimi dönemlerini inceleyiniz.	➤ Kohlberg'e göre ahlak gelişim dönemlerini kaynaklardan dikkatli olarak araştırınız.
➤ Yaşlara göre çocukların ahlak gelişim özelliklerine uygun etkinlik hazırlayınız.	➤ Çocuğun ahlak gelişimi uygun etkinlikleri araştırınız.
➤ Etkinliği çocuklara uygulayınız.	➤ Çocuklara karşı güler yüzlü ve hoşgörülü davranınız.
➤ Etkinlik sırasında çocuklarla iletişim kurunuz.	➤ Olumlu iletişimde bulununuz. ➤ Çocuklara karşı sabırlı ve anlayışlı olunuz.
➤ Etkinliğinizi amacına uygunluğu açısından değerlendiriniz.	➤ Etkinliğinizi amacına uygunluğu açısından objektif olarak değerlendiriniz.
➤ Uyguladığınız etkinliği belgelendirerek bir sunuş hazırlayınız(fotoğraf, resim vb.).	➤ Sunumunuzu dikkatli, yaratıcı ve estetik olarak hazırlayınız.
➤ Etkinliğinizin sonucunu rapor hâline getirerek arkadaşlarınıza paylaşınız.	➤ Raporunuzu hazırlarken istekli dikkatli temiz ve düzenli olunuz.

KONTROL LİSTESİ

Bu faaliyet kapsamında aşağıda listelenen davranışlardan kazandığınız becerileri **Evet**, kazanamadığınız becerileri **Hayır** kutucuğuna (X) işareti koyarak kendinizi değerlendiriniz.

Değerlendirme Ölçütleri	Evet	Hayır
1. Çocukların yaş ve gelişim seviyesine göre ahlak gelişim özelliklerini incelediniz mi?		
2. Piaget'ye göre ahlak gelişim dönemlerini incelediniz mi?		
3. Kohlberg'e göre ahlak gelişimi dönemlerini incelediniz mi?		
4. Yaşlara göre çocukların ahlak gelişim özelliklerine uygun etkinlik hazırladınız mı?		
5. Etkinliği çocuklara uyguladınız mı?		
6. Etkinlik sırasında çocuklarla iletişim kurdunuz mu?		
7. Etkinliğinizi amacına uygunluğu açısından değerlendirdiniz mi?		
8. Uyguladığınız etkinliği belgelendirerek bir sunuş hazırladınız mı (fotoğraf, resim vb.)?		
9. Etkinliğinizin sonucunu rapor hâline getirerek arkadaşlarınızla paylaştınız mı?		

DEĞERLENDİRME

Değerlendirme sonunda “**Hayır**” şeklindeki cevaplarınızı bir daha gözden geçiriniz. Kendinizi yeterli görmüyorsanız öğrenme faaliyetini tekrar ediniz. Bütün cevaplarınız “**Evet**” ise “Ölçme ve Değerlendirme” ye geçiniz.

ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME

Aşağıdaki soruları dikkatlice okuyunuz ve doğru seçeneği işaretleyiniz.

1. Aşağıdakilerden hangisi Dewey'e göre ahlak gelişimi dönemlerinden değildir?
A) Ahlak ve gelenek öncesi dönem
B) Geleneksel dönem
C) Özerk dönem
D) Duyusal devinim
2. Aşağıdaki kavramlardan hangisi ahlak gelişimi ile ilgili değildir?
A) Vicdan
B) Öykünme
C) Özgecilik
D) Psiko-terapi
3. Aşağıdakilerden hangisi psikanalitik kurama göre ahlak gelişimini açıklayan kuramcıdır?
A) Jean Piaget
B) Sigmund Freud
C) Carol Gilligan
D) John Dewey
4. Aşağıdakilerden hangisi Piaget'ye göre ahlak gelişimi dönemlerinden değildir?
A) Duyusal devinim dönemi
B) Saf çıkarıcı eğilim dönemi
C) Benmerkezcil dönem
D) Gerçek iş birliği dönemi
5. Aşağıdakilerden hangisi Kohlberg'e göre gelenek öncesi dönemi tanımlar?
A) Otoriteye uyar ve cezalandırılmaktan kaçınır.
B) Kendi istek ve gereksinimleri önemlidir.
C) Çocuk, kültür içinde kabul edilen iyi ve kötü ölçütlere göre davranır.
D) Bir olayın fiziksel sonuçları kötü ya da iyi olduğunu belirler.

Aşağıdaki cümlelerin başında boş bırakılan parantezlere, cümlelerde verilen bilgiler doğru ise D, yanlış ise Y yazınız.

6. () Toplum farkı olmadan, tüm dünyanın kabul ettiği ortak ahlak kuralları, evrensel değerlerdir.
7. () Ahlak, kişinin doğuştan getirdiği gizil güçler ile toplumda var olan iyi-kötü ya da doğru-yanlış gibi kavramların, kişinin kendisi tarafından oluşturulan "huy", "inanç", "tutum" ve "âdet" gibi, özellikle manevi varlığını belirleyen davranışların tümü olarak ifade edilir.

8. ()Öykünme; toplumun töresine uygun davranıştır. Her toplumun, ahlak, inanç, gelenek ve görenekleri vardır.
9. ()Öykünme; taklit etme, bireyin başkalarının davranışlarını kendine model alarak benimseyip, yinelemesidir.
10. ()Freud ahlak gelişimini, kişilik gelişimi gibi duygusal-güdüsel bir süreç olarak ele almıştır.
11. ()Vicdanlılık; duygusal, ussal, sosyal vicdan olmak üzere üçe ayrılır.
12. ()Çocuklar, benmerkezcilikten uzaklaştıkça diğer insanların haklarını da fark etmeye başlarlar.
13. ()Piaget'ye göre duygusal devinim dönemini ahlak gelişiminin üçüncü dönemdir.
14. ()Kohlberg'ün ahlak gelişim dönemleri beş tanedir.

DEĞERLENDİRME

Cevaplarınızı cevap anahtarıyla karşılaştırınız. Yanlış cevap verdiğiniz ya da cevap verirken tereddüt ettiğiniz sorularla ilgili konuları faaliyete geri dönerek tekrarlayınız. Cevaplarınızın tümü doğru ise bir sonraki öğrenme faaliyetine geçiniz.

ÖĞRENME FAALİYETİ-2

AMAÇ

Öğrenme faaliyetinde kazandırılacak bilgi ve beceriler doğrultusunda ahlak gelişimi özelliklerine uygun araç gereç hazırlayabileceksiniz.

ARAŞTIRMA

- Çeşitli canlı ve basılı kaynaklardan araştırarak çocuğun ahlak gelişimini destekleyici etkinlik önerileri dosyası oluşturunuz. Bulduğunuz etkinlikleri sınıfta arkadaşlarınızla paylaşınız.

2. AHLAK GELİŞİMİNİ DESTEKLEMeye YÖNELİK ETKİNLİKLER

2.1. Ahlak Gelişimini Desteklemeye Yönelik Etkinlikler

Erken çocukluk döneminde çocukların bilişsel yapıları, kuralları ve ahlak kurallarını anlamaya yeterli değildir. Bu nedenle onlarla kuralları soyut semboller hâlinde sözcüklerle tartışmak yerine kuralları evde ve okulda birlikte uygulayarak, yaşayarak benimsetmek gerekir. Kuralların nedenleri onların anlayabileceği şekilde eylemlerle ve somut yollarla açıklanmalıdır. Anne-babalar ve öğretmenler, her şeyden önce söylediklerini kendileri uygulayarak iyi birer model olmalıdırlar.

Örneğin; yemekten önce el yıkama kuralı yetişkinlerle birlikte planlanıp uygulanmalıdır. Yemekten önce el yıkamak gerektiği, el yıkanmadığı zaman hasta olunabileceği çocuğa resimlerle, videolar izletilerek ve drama etkinlikleri yoluyla öğretilebilir. Böylece çocuğun, kuralı nedenleriyle kazanması sağlanır.

İyi alışkanlıklar olumlu ahlak kuralları geliştirilirken; çocukların yaş, gelişim ve hazır bulunuşluk düzeylerine uygun bazı gazete, dergi, televizyon haberleri, gerçek ya da sanal durumlar ele alınarak tartışmalar yapılabilir.

Evde ve okulda sorumluluk (örneğin; yemek saatinde masaların hazırlanması ve toplanması gibi) verilebilir.

Çocuklar doğaya düşkündürler, bu nedenle hayvanlar dünyası ve ağaçların dili kullanılarak kuşlara yem verme, bitkileri sulama gibi etkinliklerle canlılara merhamet gösterme, dayanışma gibi davranışlar öğretilebilir.

Kırılan oyuncacı konuşurmak, kolu kırılan bir bebeğin canının nasıl acıdığını bebeği konuşturarak yaptığı şeyin yanlış olduğunu hissettirmek (farkındalık) gibi insanlarla ilgili özellikleri cansız varlıklara yüklerler.

Anadili etkinliklerinde, bazı değerlere daha fazla ağırlık veren çocuk kitapları üzerinde birkaç gün üst üste durulabilir.

Uygun sınıf ortamı ya da drama odasında ahlak gelişiminin tanımını ve önemini anlatan etkinlikler:

Tanışma, selamlaşma, bayramlaşma

- Sınıf ortamında sosyal gelişim ile ilgili kavramları anlatan etkinlik. Örn: Evimiz
- Törel davranış, bencillik, öykünme, vicdan, özgecilik ile ilgili drama etkinliği. Örn: Kalemin sahibi kim?
- Sınıf ortamında Piaget'ye göre ahlak gelişim dönemlerine uygun örnek olay canlandırma. Örn: Benim ailem
- Kohlberg'e göre ahlak gelişimi dönemlerine uygun örnek olay canlandırma. Örn: Evimizdeki olaylar

Ahlak gelişiminin diğer gelişim alanları ile ilişkisini anlatan bir toplum olayını anlatan drama etkinliği, yaşadığımız çevre. Örn: Karınca

Etkinlik örneği 1 : Dramatizasyon

Sınıftaki çocuklardan bir anne, bir çocuk bir de henüz yürümeyen küçük kardeş seçilir. Aşağıda anlatılan olay çocuklar tarafından canlandırılır ve değerlendirilmesi yapılır.

Ali annesinin yanında kardeşine iyi davranır(oyuncaklarını verir, düşürdüğü çingırağı yerden alıp kardeşine uzatır, onu öper, yanağını okşar).

Fakat annesi başka odaya gittiğinde kardeşini (oyuncaklarını elinden alır, yanağını sıkır)ağlatır.

Bu küçük olay canlandırıldıktan sonra çocuklara şu sorular yöneltilir:

- Ali'nin kardeşine yaptığı doğru mu?
- Kardeşinin canı acımış mıdır?
- Siz kardeşinize böyle davranır mıydınız?
- Ali dürüst bir çocuk mu?

Alınan cevaplardan sonra Ali'nin kardeşinin canını yakmaktan çekinmediği ve bunun yanlış olduğu çocuklara açıklanır.

Anne-babalar ve öğretmenler her şeyden önce söylediklerini kendileri de uygulayarak iyi birer model olmalıdır.

Etkinlik örneği 2: Dramatizasyon

Drama saatinde istekli çocuklardan bir anne, bir çocuk, üç komşu teyze seçilir. Çocuklara aşağıdaki olay anlatılır, bunu doğaçlama yapmaları istenir.

Anne sabah kalktığına temizlik yaparken çocuğuna; “Eğer uslu durursan öğleden sonra seni parka götüreceğim.” diye söz verir. Çocuk uslu durur. Öğleden sonra hazırlanırlar tam parka gitmek için kapıdan çıkacakken kapı çalar, kapıyı açtıklarında komşularının misafirlğe geldiklerini görürler.

Çocuklar bu doğaçlamayı yaptıktan sonra aşağıdaki sorular yöneltilir.

- Bu durumda anne ne yapar?
- Bu durumda çocuk ne yapar?
- Çocuk bu durumda neler hisseder?
- İleriki yıllarda çocuk neler hisseder?

Not: Bu etkinlikler müzik eşliğinde yapılabilir.

Örneğin: Çalışkanlık duygusunu geliştirmeye çalıştığımız dönemde bu konuyu destekleyen bir eğitim ortamı oluşturulabilir.

“Ağustos böceği ile karınca” ve “altın yumurtlayan tavuk” hikâyesi okunup çalışkan ve tembel kavramları verilebilir.

Aşağıdaki hikâye okunup, rol dağılımı yapıldıktan sonra hikâye canlandırılabilir. İyi alışkanlıklar olumlu ahlak kuralları geliştirir.

Etkinlik örneği 3: Altın yumurtlayan tavuk

Köyün birinde bir çiftçi varmış. Çiftçinin de birçok tavuğu varmış. Bu tavuklar, günde ancak bir yumurta yumurtlarmış. Çiftçi daha çok yumurta almak için elinden geleni yaparmış, fakat ne yapmışsa fayda etmemiş.

Bir gün kümese girdiğinde ne görsün? Altın bir yumurta follukta durmuyor mu? Gözlerine inanamamış. Evirip çevirip bakmış. Evet, bu gerçekten altın bir yumurta imiş. Bu tavuğu hemen diğer tavuklardan ayırmış. Gizli, özel bir yerde kuluçkaya yatırmış. Altın yumurta yumurtlasın diye ona en güzel yemleri vermiş. Ama ne yaptıysa boşa çıkmış. Durum değişmemiş. Çiftçi altın yumurtlayan tavuktan umudunu kesmemiş. Ha bugün, ha yarın bana altın yumurta verir diye beklemiş durmuş.

Bir gün tavuk dile gelmiş:

-Benden artık altın yumurta bekleme, anladın mı?

O günden sonra da her gün normal yumurta vermiş.

Anlatım bittikten sonra çocuklardan hikâyeyi yorumlamaları istenir.

Not: Bazen hikâye yarım bırakılıp çocukların tamamlaması istenir.

Hayvanlar dünyası kullanılırken çocuklara merhamet dayanışma gibi erdemli davranışlar anlatılır.

Etkinlik örneği 4: Evimizdeki kurallar

Amaç: Ev yaşantısındaki kuralları tanımlayabilme

- **Uygulama:** Çocuklara kendi ailelerine ait kuralların neler olduğu, bu kuralların neden önemli olduğu, uymadıkları zaman sonucunun ne olacağı sorulur. Evde yapılması gereken işlerin neler olduğu, kurallar ailedeki iş bölümünün olup olmadığı kimlerin hangi sorumluluklarının olduğu hakkında konuşma yapılır. İstekli çocukların bir günlük yaşamının rol paylaşımı ile canlandırmaları istenir.

Kurallara uygun davranmanın ahlaki gelişime olumlu etkisi vardır.

Etkinlik Örneği 5: Kalemın sahibi kim?

- **Materyal:** Maket şeklinde büyük bir kalem

Uygulamada lider, hazırlanan maket kalemini iki elle tutup çocuklara gösterir ve “Bu kalemi yerde buldum bu kalem size mi ait?” diye sorar. Çocuklardan sahip çıkmadığı için lider şu soruları yöneltir:

- Bu kalem nasıl bir kişiye ait olabilir?
- Bu kişinin ellerinin büyüklüğü ne kadardır?
- Bu kalem ile neler yapılır?
- Bu kalem ile nasıl bir kâğıda resim çizilebilir?
- Kalemın ucu bitince nasıl açabiliriz?
- gibi sorular yöneltir.

Etkinlik Örneği 6: Karınca

- **Amaç:** Çevremizde yaşayan çeşitli canlıları tanıyabilme (yardımlaşma)
- **Materyal:** 1 e 10 oranında büyütülmüş, karıncanın başını gösteren fotoğraf

- **Uygulama:** Çocuklara çevremizle ilgili bilgi verildikten sonra büyütülmüş olan karıncanın başının fotoğrafı gösterilir. Çocuklara bu fotoğrafın ne olabileceği sorulur, yanıtlar alınır. Eğer doğru yanıt verilmezse lider bu başın bir canlıya, bir hayvana ait olduğu gibi ipuçları verir. Lider, “Çocuklar, karınca bir yiyecek buldu. Kocaman bir şeker. Yuvası da çok uzakta. Bunu yuvasına nasıl taşıyabilir?” diye çocuklara sorular yöneltir. Çocuklara sınıfta bulunan malzemeleri kullanabilecekleri söylenir. Çocuklar, sınıftaki malzemeleri kullanarak bir taşıma aracı yaparlar. Daha sonra çocuklar karınca olurlar ve yaptıkları araçla şekeri taşıyarak olayı canlandırırılar.

Kuralları tartışmak yerine çocukların anlayabileceği şekilde okulda birlikte uygulayarak yaşayarak benimsetmek gerekir.

2.2. Ahlak Gelişimini Desteklemeye Yönelik Materyaller

Erken çocukluk döneminde ahlak gelişimi destekleyici etkinlikleri gerçekleştirmek için gerekli bazı materyaller:

- Müzik kutusu
- Çocuk şiirleri
- Çeşitli resimler
- Boş tahta ve mukavva kutular
- Plastik oyuncak, tabak, çay takımları
- Büyük kamyon, uçak ve trenler
- Küçük bebekler
- Oyuncak ve gerçek telefonlar
- Müzik aletleri, zil, tel defter
- Parmak boyası
- Öykü kitapları ve masallar
- El kuklaları
- Küçük ev aletleri
- Küçük ve bakım istemeyen bitkiler
- Bilgi kartları
- Büyük arabalar

2.3. Ahlak Gelişimine Uygun Etkinlik Planlama

Etkinlik adı: Benim ailem

- **Materyal:** Önerilen konularla ilgili resimler, fotoğraflar
- **Amaç:** Ailelerin özelliklerini öğrenebilme

-
- **Uygulama:** Çocukları kendi aileleri, yakın çevrelerindeki dede, teyze, hala vb. aile bireyleri, komşuları hakkında konuşma yapılır, Aile yapıları, özellikleri aile bireylerinin birbirleriyle ilişkileri, meslekleri, yaşadıkları yerlerin özellikleri, yaşam şekilleri vb. konular konuşulur, tartışılır. Etkinlik sırasında fotoğraflardan, dergilerden hazırlanan resimlerden yararlanılır.

Ayrıca:

- Kültürel, yöresel giysiler, oyun ve oyuncaklar,
- Bayramlar, kutlamalar,
- Kültürel gelenek, görenekler vb. konularda da etkinlikler düzenlenebilir.
-
- Ahlaki değerlerin öğretilmesinde ailenin rolü önemlidir.

UYGULAMA FAALİYETİ

Çocuğunun ahlak gelişim özelliklerini ve bu özelliklere uygun etkinlikleri kaynaklardan araştırınız. Bu özelliklere uygun etkinlik seçerek araç gereç hazırlayınız. Ahlak gelişimini destekleyici etkinlik dosyası oluşturunuz. Bulduğunuz etkinlikleri sınıftaki arkadaşlarınızla paylaşınız.

İşlem Basamakları	Öneriler
➤ Çocukların yaş ve gelişim seviyesine göre ahlak gelişim özelliklerini inceleyiniz.	➤ Çocukların yaş ve gelişim seviyesine göre ahlak gelişimi özelliklerini dikkatli olarak araştırınız.
➤ Çocukların ahlak gelişimi özelliklerine uygun etkinlikleri inceleyiniz.	➤ Çocukların ahlak gelişimi özelliklerine uygun etkinlikleri dikkatli olarak araştırınız.
➤ Çocukların ahlak gelişimi özelliklerine uygun etkinliklerden birini belirleyiniz.	➤ Çocukların ahlak gelişimi özelliklerine uygun etkinliklerden birini dikkatli, titiz davranarak ve objektif olarak seçiniz.
➤ Etkinliğinizin amacını belirleyiniz.	➤ Çocuğun hangi ahlak gelişim özelliğini ölçtüğünüzü belirtiniz.
➤ Belirlediğiniz etkinliğiniz için araç gerece karar veriniz.	➤ Belirlediğiniz etkinliğiniz için araç gerece dikkatli olarak karar veriniz.
➤ Etkinliğinizi ve araç gerecinizi amacına uygunluğu açısından değerlendiriniz.	➤ Etkinliğinizi ve araç gerecinizi amacına uygunluğu açısından güvenilir ve objektif olarak değerlendiriniz.
➤ Etkinliğinizi hazırlayınız.	➤ Etkinliğinizi dikkatli olarak hazırlayınız.
➤ Ahlak gelişimine uygun etkinliklerinizi dosyalayınız.	➤ Ahlak gelişimine uygun etkinliklerinizi temiz ve düzenli olarak dosyalayınız.
➤ Etkinliğinizin sonucunu rapor hâline getirip arkadaşlarınızla paylaşınız.	➤ Raporunuzu hazırlarken istekli, dikkatli düzenli, temiz ve titiz olunuz. ➤ Arkadaşlarınıza istekli olarak anlatınız.
➤ Hazırladığınız raporu diğer arkadaşlarınızın hazırladıklarıyla benzerlik ve farklılıkları bakımında karşılaştırarak tartışınız.	➤ Hazırladığınız raporunuzu diğer arkadaşlarınızın hazırladıklarıyla benzerlik ve farklılıkları bakımında objektif olarak karşılaştırınız.

KONTROL LİSTESİ

Bu faaliyet kapsamında aşağıda listelenen davranışlardan kazandığınız becerileri **Evet**, kazanamadığınız becerileri **Hayır** kutucuğuna (X) işareti koyarak kendinizi değerlendiriniz.

Değerlendirme Ölçütleri	Evet	Hayır
1. Çocukların yaş ve gelişim seviyesine göre ahlak gelişim özelliklerini incelediniz mi?		
2. Çocukların ahlak gelişimi özelliklerine uygun etkinlikleri incelediniz mi?		
3. Çocukların ahlak gelişimi özelliklerine uygun etkinliklerden birini belirlediniz mi?		
4. Etkinliğinizin amacını belirlediniz mi?		
5. Belirlediğiniz etkinliğiniz için araç gereçlere karar verdiniz mi?		
6. Etkinliğinizi ve araç gereçlerinizi amacına uygunluğu açısından değerlendirdiniz mi?		
7. Etkinliğinizi hazırladınız mı?		
8. Ahlak gelişimine uygun etkinliklerinizi dosyaladınız mı?		
9. Etkinliğinizin sonucunu rapor hâline getirip arkadaşlarınızla paylaştınız mı?		
10. Hazırladığınız raporu diğer arkadaşlarınızın hazırladıklarıyla benzerlik ve farklılıkları bakımından karşılaştırarak tartıştınız mı?		

DEĞERLENDİRME

Değerlendirme sonunda “**Hayır**” şeklindeki cevaplarınızı bir daha gözden geçiriniz. Kendinizi yeterli görmüyorsanız öğrenme faaliyetini tekrar ediniz. Bütün cevaplarınız “**Evet**” ise “Ölçme ve Değerlendirme” ye geçiniz.

ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME

Aşağıdaki cümlelerin başında boş bırakılan parantezlere, cümlelerde verilen bilgiler doğru ise D, yanlış ise Y yazınız.

1. () Yemekten önce el yıkama kuralı yetişkinlerle birlikte planlanıp, uygulanmalıdır.
2. () Çocukların bilişsel yapıları ahlak kurallarını anlamaya yeterlidir.
3. () Çocukların okulda ve evde sorumlulukları paylaşmada hazır bulunuşlukları geliştirilmelidir.
4. () Bilgi kartları el kuklaları boş mukavva kutuları ahlak gelişimine uygun gereçlerdir.
5. () Çocuk şiirleri, çeşitli resimler, bitkiler ve öykü kitapları ahlak gelişimine uygun araçlardır.
6. () Erken çocukluk döneminde kuralları evde ve okulda birlikte uygulayarak, yaşayarak benimsetmek gerekir.
7. () Ahlak kurallarını öğretirken, uygulama yapmak yerine anlatmak daha önemlidir.
8. () Ahlak kurallarını öğretirken çocuğun gelişim düzeyi dikkate alınarak farkında olduğu ahlaki değerlerden başlamak gerekir.
9. () Merhamet, dayanışma gibi erdemli davranışlar öğretilirken en etkin araçlar TV, basın vb.dir.
10. () Erken yıllarda çocukların farklı ahlaki değerlerle karşılaşmasına kavramları birbirleriyle ilişkilendirmesine yardımcı olunmalıdır.

DEĞERLENDİRME

Cevaplarınızı cevap anahtarıyla karşılaştırınız. Yanlış cevap verdiğiniz ya da cevap verirken tereddüt ettiğiniz sorularla ilgili konuları faaliyete geri dönerek tekrarlayınız. Cevaplarınızın tümü doğru ise “Modül Değerlendirme”ye geçiniz.

MODÜL DEĞERLENDİRME

Aşağıdaki soruları dikkatlice okuyarak doğru seçeneği işaretleyiniz.

1. Bencil davranışlar en çok hangi yaşlarda görülür?
A) 2-4
B) 4-6
C) 0-5
D) 3-6
2. Gelenek sonrası düzeye ulaşma yaşının 14 yaş olduğunu hangi kuramcı belirtmiştir?
A) Piaget
B) Kohlberg
C) Freud
D) Erikson
3. Aşağıdakilerden hangisi başlangıç hâlinde iş birliği dönemi özelliklerinden değildir?
A) Rekabet
B) Kurallarla ilgili anlaşmazlık vardır.
C) Dışa bağlıdır.
D) Uyum sağlamak için savunma yapar.
4. Aşağıdakilerden hangisi ahlak gelişimine uygun değildir?
A) Küçük bebekler
B) Bilgi kartları
C) Boncuklar ve ip
D) Çocuk şiirleri
5. Aşağıdaki kuramcılardan hangisi ahlak gelişimi konusunda çalışan ilk araştırmacıdır?
A) Freud
B) Kohlberg
C) Piaget
D) Dewey
6. Ahlaki davranışlar şartlı öğrenme yoluyla kazanılabilmektedir.’’ ifadesi hangi kurama aittir?
A) Kohlberg’e Göre Ahlak Gelişim Kuramı
B) Toplumsal Öğrenme Kuramına Göre Ahlak Gelişimi
C) Davranışçı Kurama Göre Ahlak Gelişimi
D) Psikanalitik Kurama Göre Ahlak Gelişimi

Aşağıdaki cümleleri dikkatlice okuyarak boş bırakılan yerlere doğru sözcüğü yazınız.

7. Piaget, benmerkezcil dönemievresi olarak da adlandırmaktadır.

-
8. Çocuk ahlak kurallarının içeriğini..... yaşlarında anlamaya başlar.
 9. Ahlaki gelişim açısından ulaşılabilecek son nokta
eğilimi aşamasıdır.
 10.dönemdeki çocuklar, diğer insanların beklentilerine; özellikle de özdeşleştikleri özel insanların ve genel toplumsal düzenin beklentilerine uymak isterler.

DEĞERLENDİRME

Cevaplarınızı cevap anahtarıyla karşılaştırınız. Yanlış cevap verdiğiniz ya da cevap verirken tereddüt ettiğiniz sorularla ilgili konuları faaliyete geri dönerek tekrarlayınız. Cevaplarınızın tümü doğru ise bir sonraki modüle geçmek için öğretmeninize başvurunuz.

CEVAP ANAHTARLARI

ÖĞRENME FAALİYETİ-1'İN CEVAP ANAHTARI

Çoktan Seçmeli	
1	D
2	D
3	B
4	B
5	C
Doğru/Yanlış	
1	Doğru
2	Doğru
3	Yanlış
4	Doğru
5	Doğru
6	Yanlış
7	Doğru
8	Yanlış
9	Yanlış

ÖĞRENME FAALİYETİ -2'NİN CEVAP ANAHTARI

Doğru/Yanlış	
1	Doğru
2	Yanlış
3	Doğru
4	Doğru
5	Doğru
6	Doğru
7	Yanlış
8	Doğru
9	Yanlış
10	Doğru

MODÜL DEĞERLENDİRMENİN CEVAP ANAHTARI

1	D
2	B
3	B
4	C
5	C
6	C
7	Bağımlılık
8	11-12
9	Evrensel ahlak ilkeleri
10	Geleneksel

KAYNAKÇA

- AÇIKGÖZ ÜN Kamile ,**Aktif Öğrenme**,Eğitim Dünyası Yayınları, İzmir, 2005
- Mehmedoğlu Yurdagül, **Ahlaki ve Dini Gelişim**, Morpa Yayınları, İstanbul, 2003
- MORGAN, C. T. (2009). **Psikolojiye Giriş Ders Kitabı** (Çev:Sibel Karakaş),Eğitim Kitapevi, Konya
- SENEMOĞLU Senem ,**Gelişim Öğrenme ve Öğretim**, Özsen Matbaa, Ankara, 1999
- KAĞITÇIBAŞI Çiğdem, Sevda BEKMAN, **Anne Destek Programı El Kitabı**, Boğaziçi Yayınları, 1991
- BACANLI Hasan, **Eğitim Psikoloji**, Alkım Yayınevi, İstanbul, 2009
- YÖRÜKOĞLU Atalay, **Çocuk Ruh Sağlığı**, Özgür Yayıncılık, 2002
- ERDEN Münire, Yasemin AKMAN, **Eğitim Psikolojisi**, Arkadaş Yayınevi, Ankara, 2009
- TEMEL Fulya, Ayşe AKSOY, **Ergen ve Gelişimi**, Nobel Yayınları, Ankara, 2001
- ÖNDER Alev,**Eğitici Drama Uygulamaları**, Morpa Yayınları, İstanbul, 2003
- SÖNMEZ Veysel, **Eğitsel Şiirler**, Ankara, 2003